

ט. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר וגו'. לכאורה אין מקום פסוק זה כאן דהרי כאן לא נודע מי הרוצח, ובגמרא דרשו מכאן שאם נמצא ההורג אחר שנערפה העגלה יורג, ועדיין צריך ביאור הא דמסיק כי תעשה הישר וגו'. וי"ל עוד עפ"מ ש"כ השל"ה בשם רבנו מנחם (וכעין זה אי' בתרגום יונתן ובראשונים) שאם היו ישראל שבאותו הדור זכאין היו יוצאין מהעגלה תולעים והולכין לבית הרוצח וב"ד היו נוטלין אותו ודנין אותו (ועי' בפענח רזא שכ' רמז לזה ואתה תבער הדם הנקי ס"ת רימזה) וזהו דקאמר ואתה תזכה לבער דם הנקי ע"י העגלה כי תעשה הישר וגו' דהיינו כשיהי' הדור זכאין (שו"מ במג"י על פענח רזא ס"פ שופטים שכ' קצת כעין זה ע"ש).

הפטרת שופטים עיין בישעיה פנ"ב.

ריב וכל נגע. חשיב פה ד' דברים שנבחרו לזה כהנים, עבודה ונשיאת כפים וסנהדרין (כמ"ש הרמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"ב שמצוה שיהיו כהנים בסנהדרין והוא מספרי פ' שופטים) ומראות נגעים, דאי מעבודה לחוד הו"א בע"מ לא לכך נקט בר"כ דבע"מ כשר בה כמ"ש בתענית כ"ז א' [וגם בע"ע כשר בע"מ כמ"ש בספרי], ואי מהני תרתי הו"א דוקא מעומד קמ"ל סנהדרין דמצותן בשיבה, ואי מהני תלת הו"א דוקא בני כ' דבעבודה אין עובד לכתחלה פחות מבין כ' כמ"ש בחולין כ"ד ב' וכן בנש"כ צריך נתמלא זקנו כמ"ש בחולין שם וכן בסנהדרין צריך בן כ' כמ"ש בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ז קמ"ל מראות נגעים דגם קטן כשר בה כמ"ש הרמב"ם פ"ט מטו"צ ה"ב [מיהו כהן קטן ממש נראה דפסול בע"ע כמ"ש בחי' בע"ה ורק בן י"ג כשר בה].

כ י תצא

שנים (ויש לבדוק אם כלל זה נכון בכל מקום). יח. כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. כתיב מורה מלא ואח"כ ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה כתיב חסר י"ל משום שדרך הורים להקטין תמיד חטא בניהם.

כ. בננו זה וגו' זולל וסובא. ובסנהדרין ע"א א' אינו נעשה בסו"מ עד שיאכל בשר וישתה יין כו' שנא' אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר כי סובא זולל יורש וגו'. וצריך טעם למה כאן כתיב זולל ואח"כ סובא ושם כתיב סובא זולל אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר וגו'. וי"ל דדרך התורה לכתוב בכל מקום לא זו אף זו כמ"ש בזבחים קי"ט ע"א וכ"כ תוס' בבכורות מ"א א' (ד"ה ה"ג) והנה סובא יין הוא עולה יותר גדולה מזוללי בשר שהרי בשר נצרך לבריאיות כמ"ש ר"פ כיסוי הדם, ולכך קאמר בננו זה איננו שומע בקולנו ולא רק זה אלא הוא גם זולל בשר ולא רק זו אפילו סובא יין, אבל שם קאמר איפכא אל תהי בסובאי יין ולא זו

יד. והיה אם לא חפצת בה. פירש"י הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה וכ"ה בספרי, וכ' הרא"מ לא ידעתי מהיכן דרשו זו דהא איצטרך קרא לגופי'. ולענ"ד יל"פ ע"פ המדרש (פ' לך) כ"מ שנא' והי לשון צער וכ"מ שנא' והי לשון שמחה והי קשה לחז"ל למה כתיב אצל גירושין לשון והי ולכן דרשו הכתוב מבשרך והוא בשורה טובה שיגרשה ולא תוליד לו בן סורר ומורה, וכן בפסוק ט"ו והי הבן הבכור לשניאה אמרו בספרי הכתוב מבשרך שהבן הבכור יהי' לשניאה וזה ג"כ נדרש מלשון והי' שמבשרים להשנאה שיהי' לה הבכור.

טו. והי' הבן הבכר לשניאה. כתיב בכר חסר ורוב בכור שבתורה מלא, וי"ל דהיכא דכתיב חסר אינו בכור גמור אלא לאמו ולא לאביו או להיפך או בכור לזכרים ולא לנקבות או ללידה ולא לעיבור, וכאן דכתיב חסר ראי' למש"כ בשם הגר"א (עי' מה שנדפס בסוף ספר סערת אליהו) דמיירי ללידה ולא לעיבור אפ"ה מגיע לו פי

סוג רציחות כאלו שראוי ליתן לו עליהם סקילה [ולא רק סייף] ומשו"ה אמרה תורה דחייב כבר עתה סקילה. (שמעתי מאאמו"ר זללה"ה משמיה דהמגיד מדובנא ז"ל).

כב. ותלית אותו. אותו ולא זוממיו (ספרי). נראה דהטעם שהתלי' של המגדף והעובד ע"ז אינו עונש דאחר שנהרג מה נ"מ לו אם הוא נתלה או לא [וזה גם זכות לו דסימן יפה לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתה], ואין התלי' אלא לפרסם לרבים גנות העברה שיתיראו לעשות כן אבל העדים זוממין לא עשו עברה זו ולא שייך לתלותן [וצ"ע שלא מצאתי ברמב"ם הדין שאין עדים זוממין נתלין].

כג. כי קללת אלקים תלוי. לכאור' למה כתבה התורה כאן טעם הרי לא כתבה טעם בשום מצוה כמ"ש בסנהדרין כ"א ב', ואם ללמד על מגדף לא הו"ל לכתוב בלשון טעם וכל שכן לר' אליעזר. ויש לומר שבא לרמז דדוקא מי שנתלה על שם חטאו אסור להשאירו תלוי משא"כ מי שנתלה על חטא אבותיו דל"ש כי קללת וגו' מותר להשאירו וכעובדא דבני שאול שנתלו בשביל קידוש השם כמ"ש בפ' הערל ע"ט א'.

פכ"ב. א. השב תשיבם. גיטין מ"ה א' אי לאו דנחמני את כו', יל"ע מאי ס"ד דאביי דשלח להם סימן זה ועוד מ"ש שתחלה לא האמינוהו ואמרו שלח סימנא ואח"כ אמרו לו אי לאו דנחמני את כו' האמינוהו בלא סימן. וי"ל דאביי שלא הי' בקי כלל בחמורים וראה רק את חמורו סבר שהוא סימן מובהק דחזירא כריסי', ולכן אמרו לו אי לאו דנחמני את שאין לך ידיעה כלל בחמורים לא היינו מחזירים לך אבל כיון דנחמני את אצלך הוא באמת סימן ולכן החזירו לו.

ה. לא יהי' כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה. יל"ע למה גבי איש קורא לה כלי גבר וגבי אשה קורא לה שמלה, ואין לומר דשל איש אין נקרא כלל שמלה דהא כתיב וכן תעשה לשמלתו, אבל י"ל דשם שמלה כולל לכל

בלבד רק אפי' בזוללי בשר כי טובא ואפי' זולל יורש.

כא. ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת. בסנהדרין ע"ב א' הגיעה תורה לסוף דעתו של בסו"מ שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו וכו' ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב וכו'. מה שמקשים מדוע בסו"מ נהרג על שם סופו ואילו אצל ישמעאל כתיב (בראשית כ"א י"ז) באשר הוא שם ואמרי' בר"ה (ט"ז ב') אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, החילוק פשוט דבסו"מ כבר עשה מעשה רע אלא שאינו חייב מיתה על כך ובזה ירדה התורה לסוף דעתו דבסוף ילסטם את הבריות ויתחייב מיתה ואמרה תורה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב אבל ישמעאל בשעתו עדיין לא עשה כלום ובזה אמרינן דאינו נידון אלא לפי מעשיו באותה שעה ואינו נהרג ע"ש סופו.

ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת. בסנהדרין ע"ב א' תניא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. ומקשים הראשונים והלא רוצח גופא דינו בסייף ואם כן מ"ט בן סו"מ נסקל. ונראה דבאמת יש ב' סוגי רציחות דיש שרוצח את חברו על חנם ויש שרעב לפת לחם ורואה תבואה אצל חברו ומרוב רעבוננו ותשוקתו לשבור רעבוננו הרגו כדי ליקח ממנו את התבואה, והנה ע"פ דין שניהם בסייף, ואף שמתברר דהרוצח סתם צריך לקבל עונש חמור יותר מרוצח עבור שלא היה לו אוכל, מ"מ התורה קבעה שמיתת שניהם הוא בסייף כיון שביי"ד אינם יכולים לחקור את לב האדם עד תומו מאיזה סיבה באמת הרג את חברו ולכן קבעה התורה שמיתתו בסייף דזה ודאי מגיע לו בכל אופן. והנה כ"ז הוא בסתם רוצח ברם בבסו"מ ירדה תורה לסוף דעתו שבסופו ירצח

הבגדים אבל שמלת איש לא מצינו אלא שמלת אשה ולכן כתיב כלי גבר. ועי"ל משום דכלי גבר מרבה כלי זיין כמ"ש בנזיר נ"ט א' וכלי זיין אינו בגד דקי"ל כרבנן בשבת ס"ג א' דאם יצא בהן חייב חטאת לכן לא מצי למיקרי להו שמלה רק כלי אבל גבי כלי נשים אינן אלא בגדים ותכשיטין והיוצא בתכשיטין בשבת פטור שהן בכלל מלבוש ולכן קרי להו שמלה.

ולא ילבש גבר וגו'. יל"ע אם מותר לקרוא לזכר בשם של נקבה או להיפך, ובתשו' דברי מלכיאל ח"ג סי' ע"ה כ' שאין לעשות כן ויש בזה כמה חששות וזכר לדבר לא ילבש גבר שמלת אשה וכן הביאו בשם ס' המצרף סי' פ"ד שאסור לקרות שם אשה לאיש, אבל הנראה מדברי הפסוקים וחז"ל וראשונים שלא חשו לזה כמו שנמצא בכמה מקומות. (א) אבי בת זכריה אמו של חזקיה במ"ב י"ח, ומצינו אמורא ר' אבי במס' סופרים פ"ב ה"ו. (ב) אביה בן רחבעם מלך יהודה דה"ב י"א ובסוף מדרש רות ר' יעקב בר אביה, ומצינו אביה אשת חצרון דה"א ב', אביה בת זכריהו דה"ב כ"ט. (ג) אביטל ספרא ילקוט דניאל ד' וגריס כך במו"ק י"ח א', ומצינו אביטל אשת דוד ש"ב ג'. (ד) אדוניה בן חגית ש"ב ג', ומצינו אדוניה אשת מלך כוש בספר הישר פ' שמות. (ה) אהבה ברי' דר' זירא עירובין צ"ו ב', ובשם חדש שמות גיטין שם אשה אהבה. (ו) אחינועם היזרעאלית אשת דוד בש"א כ"ה מ"ג, ומצינו בילקוט בהעלותך רמז תשל"ו אחינועם משבט דן מע' זקנים. (ז) באטי בן טובי סוף ע"ז, ובש"ח שם אשה. (ח) בבא בן בוטא נדרים ס"ו ב', ובש"ח שם אשה. (ט) בונה בן ירחמאל דה"א ב' ובירר' גיטין פ"ב ה"ג בונה בר שילא, ומצינו דאשת שמעון שמה בונה בספר הישר. (י) בוני מתלמידיו של אותו האיש יש"ו סנהדרין מ"ג א' (ובהרבה דפוסים הושמט מפני הצנזור), ובב"ש באהע"ז סוף סי' קכ"ט בשמות גיטין שם אשה. (יא) רב ברונא ברכות ט' ב', ובשמות גיטין שם אשה ברונא. (יב) ברכה שם איש בדה"א י"ב, ובשמות גיטין ברכה שם אשה.

(יג) גומר שם אדם כפ' נח, ומצינו בהושע א' גומר בת דבלים. (יד) דושו אחוי דדודו ירו' גיטין פ"ד ה"ב, ובש"ח דושו שם אשה. (טו) ר' דריפה ירו' עירובין פ"א ה"י, ובש"ח שם אשה. (טז) הילני שם איש בויק"ר פ"ב סי' ה' ר' הלל בר הילני (וסתם בר הוא ע"ש האב ולא האם), ומצינו הילני המלכה ביומא ל"ז א' סוכה ב' ב' נזיר י"ט ב'. (יז) ר' זבידה ירו' סוכה פ"א ה"ב, ובש"ח שם אשה. (יח) זושא ב"ש בשמות אנשים, ובש"ח שם אשה. (יט) זיסל שם איש בגט מסודר, ובש"ח שם אשה. (כ) זעמיל שם איש בגט מסודר, ובש"ח שם אשה. (כא) חבו כב"מ כ"ט ב' תפילין בי בר חבו, ובב"ש שם אשה. (כב) ר' חביבה ירו' מגילה פ"א ה"א, ובש"ח שם אשה. (כג) חגית אשת דוד (ש"ב ג'), ומצינו בילקוט בהעלותך רמז תשל"ו בע' זקנים משבט יששכר חגית. (כד) חובה שם איש בקה"ר פ"א סי' ז' ח' ר' שמואל בר חובה, ומצינו חובה אשת ר"ה נזיר נ"ז ב' ב"ק פ' א'. (כה) חושים בן דן כפ' ויגש, ומצינו בדה"א ח' חושים אשת שחרים. (כו) ר' חנה ציפורא ר"ה ל"ה א' ובירר' ברכות פ"ד ה"ו ר' חנה ובסנהדרין ה' א' חנה אחיו של ר' חייא, ומצינו חנה הנביאה וגם בימי חז"ל הוא שם אשה חנה אשתו של ר' מני בתענית כ"ג ב'. (כז) ר' חנינה ירו' שבת פ"א ה"א, ובש"ח שם אשה. (כח) רב חסא ב"מ נ"ז א', ובש"ח שם אשה. (כט) טאוס שם איש ושם אשה מובא ביד אהרן שמות גיטין. (ל) יואל הנביא, ובתיקון סופרים השמטות להגהה אות נ' יואל אשת מו"ה זעלקי. (לא) יודן, ר' יודן בירר' ברכות פ"א ה"ב ועוד לרוב, ומצינו יודן אמתא ביבמות צ"ז ב'. (לב) יוחני, מר יוחני ע"ז ט"ז ב', ומצינו יוחני בת רטיבי סוטה כ"ב א'. (לג) יונה הנביא, ומצינו במדרש כתי"י (הבאתי בלמכסה עתיק ריש שמות) ששם אשת אשר יונה. (לד) יוסטני, ר' יוסטני ירו' ב"ב פ"ח ה"ה, ומצינו יוסטני בתו של אסורוס בנדה מ"ה א'. (לה) הר"ר ישועה בר' יוסף מח"ס הליכות עולם, ובש"ח ישועה שם אשה. (לו) כהנה בירר' פאה פ"א ה"א ר' אבא

בר כהנה, ובש"ח כהנה שם אשה. (לז) כורש
הפרסי בדניאל ובעזרא, ומצינו כורש שם אשה
בב"ש שמות נשים. (לח) רב מארי ב"ב קל"ד
ב', ובש"ח שם אשה. (לט) מזל, בתשו' או"ז סי'
תשמ"ה הנדיב ר' מזל, וביד אהרן ה' גיטין מזל
שם אשה. (מ) מזל טוב, מו"ה מזל טוב מודינא
בעהמח"ס פרורי לחם מובא בפליטת סופרים
אות ז' סי' ת"י, וביד אהרן ה' גיטין שם אשה.
(מא) מחלה בת צלפחד, ומצינו ג"כ בדה"א ז'
מחלה מבני מנשה. (מב) מיכה הנביא, ובש"ח
שם אשה. (מג) מיכל בת שאול, ובשה"ג הביא
ד' חכמים בשם ר' יחיאל מיכל. (מד) מיכיהו בן
ימלא הנביא מ"א כ"ב, ומצינו מיכיהו בת
אוראל אם אביה בדה"ב י"ג. (מה) ר' מלך
חולין מ"ט א', ובש"ח שם אשה. (מו) ממל', ר'
אבא בר ממל', ובש"ח שם אשה. (מז) מנוחה
שם איש ושם אשה בב"ש. (מח) מעכה שם
אשה בד"ה מעכה בת אבישלום מעכה פלגש
כלב מעכה אחות מכיר מעכה אשת גבעון
ובש"ב ג' מעכה אשת דוד, ומצינו ג"כ בפ' וירא
מעכה בן ראומה וכדה"א י"א חנן בן מעכה.
(מט) מרים הנביאה וגם בגמ' מצינו שמות נשים
בשם זה, מרים התרמודית, מרים בת נחתום או
תנחום, מרים בת עלי בצלים, מרים בת בלגה,
מרים מגדלא נשיא, מרים מגדלא דרדקי, מרים
ופורתא שרה, מרים אמו של אבא שאול, מרים
בתו של שמעון בן גוריון, מרים בתו של
נקדימון, ומ"מ מצינו ג"כ ר' אליעזר בן מרים
ברות רבה פ"ד סי' ט' ועי' בדה"א ד' ותהר את
מרים. (נ) מרתא בת בייתוס יבמות ס"א א' יומא
י"ח א' כתובות ק"ד א' גיטין נ"ו א' סוכה נ"ב
ב', ומצינו ג"כ מרתא משמ' דר' יהושע בפסחים
ק"ג א', ובסנהדרין ה' א' איבו וחנה ושילא
ומרתא ורבי חייא כולהו בני אבא בר אחא
כרסלא מכפרי הוו וברשב"ם ב"ב נ"ב א' (בד"ה
דמרתא) שם חכם אחיו של ר' חייא וכו' אבל
ברגמ"ה שם כתב דמרתא של אשת פלוני ע"ש
ובספר מרגליות הים עמ"ס סנהדרין שם הביא
מתשובות הגאונים שמרתא היתה נקבה אחותו

של ר' חייא. (נא) ר' מתון בב"ק צ"ו א', ומצינו
שם אשה מתון בברכות כ' א'. (נב) ר' נהוראי
בקדושין פ"ב א' ובכ"ד, ומצינו נהוראי אחתי
דר' יהודה נשיאה בירו' ברכות פ"ג ה"א. (נג)
נועדיה בן בינוי בעזרא ח', ומצינו בנחמ' ו'
נועדיה הנביאה. (נד) סיני שם איש ואשה בב"ש
שמות אנשים. (נה) סרח בת אשר (סוטה י"ג א')
ובפסוק שרח בשי"ן, ומצינו בילקוט בהעלותך
רמז תשל"ו מע' זקנים סרח משבט יהודה. (נו)
עדה אשת למך ואשת עשו, ומצינו בקדושין ע'
ב' עדה ויונתן עבדי לגי' השאלות מובא
באוה"ג קדושין עמוד קע"ג בהגה"ה. (נז) עטל
שם אשה בשמות גיטין בס' טיב גיטין, ומצינו
באסת"ר פ"ב סי' ה' רב חנינא בר עטל. (נח)
עיפה בתורה בראשית כ"ה ד', וכדה"א ב' מ"ז
עיפה בן יהדי וביבמות ק"ט א' אמורא עיפה,
ומצינו ג"כ בד"ה שם פסוק מ"ו עיפה פלגש
כלב. (נט) ענת, שמגר בן ענת (שופטים ג')
ומסתמא איש הי', ומצינו במדרש כת"י (הבאתי
בלמכסה עתיק ריש שמות) אשת לוי נקראת ענת.
(ס) עתליה אם אחזיה (מ"ב י"א), ובעזרא ח'
ישעיה בן עתליה. (סא) פזי בת ר' חייא יבמות
ס"ה ב', ומצינו ג"כ ר' פזי בירו' סנהדרין פ"ב
ה"ג ובירו' ע"ז פ"ג ה"א. (סב) פרידא, ר' פרידא
עירובין נ"ד ב' ובכ"ד, ובשמות גיטין של הפ"ת
שם אשה פרידא. (סג) רב צמח גאון, ובש"ח
שם אשה. (סד) צפור, בלק בן צפור, ומצינו ג"כ
צפור בת אבשלום ירו' גיטין פ"ה ה"ג. (סה)
צפניה הנביא, ומצינו ג"כ צפניה אמו של אבנר
בפדר"א פל"ג. (סו) צפנת פענח נקרא יוסף,
ומצינו צפנת בת פניאל גיטין נ"ח א'. (סז) צרויה
אם יואב ש"ב ב', ומצינו ר' יונה בן צרויה ירו'
שבת פ"ה ה"א ובילקוט תהלים רמז תתי"ב, ר'
ברכי' בן צרויה ילקוט שה"ש רמז תתקצ"ב.
(סח) קושא שם איש ואשה בב"ש. (סט) קרנא,
שם דיין בכתובות ק"ה א' ובסנהדרין ל' ב' דבי
קרנא ובב"ש שם אשה. (ע) רחב הזונה ביהושע
ב', ובב"ש רחב שם איש. (עא) שבע בן בכרי
בש"ב כ' א', ובב"ש שם אשה. (עב) שימא שם

איש באגט מסודר ובזבחים פ"ה א' בגי' שטמ"ק רב שימא בר אשי וכן בערכין ל"ב א' בגי' שטמ"ק, ובש"ח שם אשה. (עג) שלום בן יבש מ"ב ט"ו וכן שלום בן תקוה שלום בן יאשיהו ובכ"ר פל"ד סי' ט' ר' שלום, ומצינו ג"כ אימא שלום אשתו של ר"א עירובין ס"ג א' נדרים כ' א' ב"מ נ"ט ב'. (עד) שלמית בת דברי בפ' אמור ובה"א ג' שלמית בת זרובבל, ומצינו ג"כ בדה"א כ"ג שלמית בן שמעי ושם כ"ו שלמית הלוי ובעזרא ח' שלמית בן יוספיה [עיינן בשי למורה באה"ע שם בשמות אנשים אות ש' בענין השם שלומציא]. (עה) שמחה שם אדם בסוכה מ"ח ב' ובתו' יומא מ"ו ב' רבנו שמחה, ומצינו בתשו' מהרי"ל סי' נ"ז אחותי מרת שמחה. (עו) שמירמות הלוי דה"א ט"ו, ומצינו ג"כ שמירמות שם אשתו של נ"נ בויק"ר ס"פ מצורע. (עז) שמעה אחי דוד ש"ב י"ג, ובש"ח שם אשה. (עח) תמר אשת יהודה ותמר אחות אבשלום ובת אבשלום וביבמות ל"ד ב' תמר של בית רבי ובירו' מגילה פ"ג ה"ב תמר תמרורים, ומצינו בירו' ביצה פ"ה ה"ב (לגי' ס"ח החדש סי' תקצ"ג) תמר בר אידי ובתשו' הרא"ש כלל נ"ח הר"ר תמר ובתשו' הר"ח או"ז סי' ס"ט ר' מנחם בר' תמר. (עט) תקוה שם איש במ"ב כ"ד י"ד, ובב"ש שם איש ואשה. ואף שבהרבה מהם יש לדחות כמובן [שיש שהנקודות משתנות ויש שנקרא ע"ש אמו וגם אפשר שבשם של גוי אין קפידא] מ"מ ברובן נראה שלא חשו לזה.

לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה. נסתפקנו באנדרוגינוס איזה שם יקראו לו ואיך יכתבו בכתובתו ואיזה עליה יקבל לס"ת וכדומה לזה, והנה בפרק אנדרוגינוס (בכורים פ"ד מ"ב) שנינו אנדרוגינוס מתעטף ומסתפר כאנשים ופירש הר"ש משום דתנן נושא אבל לא נישא משום שאם הוא זכר חייבין עליו סקילה כבא על הזכר אבל אם בא על הנקיבה אין כאן איסור, ולפי"ז נראה שצריך לקרותו בשם של זכר [ונראה דגם לפמ"ש"כ לעיל בסמוך דמותר לקרות לאיש בשם של אשה ולאשה בשם של

והנה המ"ב בסי' רפ"ב סקי"א כתב דאשה אינה עולה למנין שלשה [ומקורו במג"א סק"ה ובב"י סי' קל"ה בשם הרוקח] וה"ה שאין עולה למנין דה"ו שיש בר"ח ויו"ט ויוה"כ, אמנם באנדרוגינוס י"ל דעולה אפילו למנין שלשה ולמנין דה"ו כיון שהוא חייב מספק וחשיב ספיקא דאורייתא ואזלינן בה לחומרא, דכל הטעם שאשה אינה עולה למנין שלשה הוא משום שאינה חייבת בקריה"ת, ומה שלמנין שבעה עולה הוא משום דמדינא קי"ל כמ"ד במגילה שם דמפטיר עולה למנין שבעה דהא קרי [נוכמבואר ברמ"א שם בס"ד דבחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים השלישי הוא מפטיר, ורק בשבת שמותר להוסיף על השבעה קרואים וכמו"כ ביו"ט דלדעת רזה"פ מותר להוסיף על החמשה קרואים כמ"ש"כ המ"ב שם בסק"א, מהדרינן לקרוא את המפטיר בנוסף למנין

יטול אדם אם על בנים וכו' ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסור [שאינן בה חסרון כיס אלא דבר מועט, רש"י] אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר על מצות חמורות שבתורה. נשאלתי אמאי בעי לק"ו והלא מקרא מפורש הוא לעיל בפרשת ואתחנן (ו', ב' ג') למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל חקותיו ומצותיו וגו' ולמען יאריכון ימך וגו' אשר ייטב לך וכו' ופסוק זה קאי על כל המצוות. וי"ל דהאי קרא מיירי בשמירת כל התורה והמצוות כדכתיב לשמור את כל חקותיו ומצותיו ומפני שבכלל קיום כל התורה איכא נמי מ"ע דשילוח הקן [וכמו"כ מ"ע דכיבוד או"א שגם בו נאמר למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך], אך אכתי לא ידעינן על כל מצוה בפרטות שבזכות זה זוכה לטוב ולאריכות ימים וע"ז בעי ק"ו.

בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים וכיבוד או"א (בפ' ואתחנן) כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך הקדים אריכות ימים וצריך טעם, וי"ל ע"פ תרגום יונתן כאן למען ייטב לך בעלמא הדין ולמען יאריכון ימך בעלמא דאתי ומבואר דטובה קאי על עוה"ז ואריכות ימים על עוה"ב והנה בירור' ריש פאה אמרו דכיבוד או"א הוא מצוה חמורה שבחמורות ושילוח הקן הוא מצוה קלה שבקלות ודרך התורה לכתוב בכ"מ לא זו אף זו כמ"ש בזבחים קי"ט א' ולכן בשילוח הקן שהיא מצוה קלה שבקלות הו"א שמשלמין שכרה רק בעוה"ז קמ"ל קרא למען ייטב לך בעוה"ז ולא זו בלבד אלא אפי' בעוה"ב ג"כ יאריכון ימך, אבל בכיבוד או"א שהיא מצוה חמורה שבחמורות א"כ מסברא הייתי אומר ששכרה בעוה"ב ששם השכר גדול ביותר וקמ"ל קרא דלא זו אלא אפילו בעוה"ז ג"כ ישלמו לו שכרו.

ט. לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה. כ' הרמב"ם בפ"ד ממאכ"א ה"י י"א כל האיסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן חוץ מכלאי הכרם ובב"ח שאפי' עירב דבר מר לתוכן שאין ראוי לאכילה ואכלן חייב

הקרואים, כדי לצאת גם לדעת המ"ד בגמרא שם דאין מפטיר עולה למנין שבעה דס"ל דכיון דמשום כבוד תורה הוא למנינא לא סליק ופרש"י דמכיון שהמפטיר קורא בתורה רק שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה ולא משום חובה הוא לאו ממנינא הוא] ומכיון שהמפטיר עולה למנין שבעה אין חייבין לקרוא שביעי ומותר להעלות אשה לשביעי, ומשו"ה למנין ג' ד' שאין מפטיר אין אשה עולה למנין הקרואים מעיקר הדין [ולא רק משום כבוד הציבור]. ומשו"ה אין אשה עולה גם למנין ה' ו' [ביו"ט ויוה"כ] מעיקר הדין, אע"ג דיש בהם מפטיר, דלא פלוג רבנן בימים טובים. ובאמת לפמ"ש"כ המג"א בסק"ו [והובא במ"ב סקי"ב] ממסכת סופרים דנשים חייבות בקריה"ת בודאי הדין דאשה עולה גם למנין שלשה ודה"ו, וכמו"כ בפרשת זכור שהנשים חייבות בה לפי"ד תשו' בנין ציון החדשות (סי' ח') עולה אשה גם למנין שלשה [והיינו מעיקר הדין אבל משום כבוד הציבור אינה עולה]. ולענין לירד לפני התיבה נראה שאין יורד עד רוב שנותיו שהרי צריך שיביא שערות כמ"ש בשו"ע שם סי' נ"ג ס"ו, והרמב"ם בפ"ב מהלכות אישות הכ"ה כתב שלאנדרוגינוס אין סימנים וא"א לידע אם הוא גדול שאין לו שערות [ועי"ש בראב"ד שחולק ע"ז]. וגם אחר רוב שנותיו יל"ע אם יכול לירד לפני התיבה שהרי קול באשה ערוה וכשירד לפני התיבה הוי כקול שיר, וצ"ע.

וכ"ז לפ"ד הר"ש שמתלבש כאיש, אבל דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות ע"ז ה"ט י' י"א שהאשה מגדלת שער ראשה ומתעטפת כדי שלא יהא מגולה והאיש מספר ראשו ומכסהו בכיפה וכיו"ב שלא יהא בגילוי ראש והאנדרוגינוס מגדל שער ראשו כאשה אבל אינו מתעטף כאשה אלא מכסהו בכיפה וכיו"ב ויכסהו היטב שלא יהא מגולה, ולפי"ז אין יכול לעלות לס"ת וגם לא להתפלל לפני התיבה אפילו שמלובש כאיש שהרי גם לובש כאשה ונותנין עליו חומרות שניהן לכל דבר.

ז. שלח תשלח את האם וגו' למען ייטב לך והארכת ימים. בשילהי חולין (קמ"ב א') תנן לא

דסנהדרין צ"ד גיורא עד י' דרי לא תבזה ארמאי קמי' דדוקא נקט עד י' דרי שעדיין ידוע שהוא גר וע"ש ברש"י.

ה. ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים. מכאן משמע דמש"כ בריש פ' בלק וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו היינו ארץ בני עמו של בלעם כפי' הרמב"ן שם, ולא כפירש"י ארץ בני עמו של בלק, שהרי ארם נהרים היא עיר נחור כמש"כ בפ' חיי שרה ובלעם הוא בנו של לכן בן בתואל בן נחור כמ"ש בסנהדרין ק"ה א', ובישעי' ז' כי ראש ארם דמשק ודמשק בצפונה של א"י כמ"ש ביחזקאל מ"ז אבל ארץ מואב היינו לדרומה של א"י כדפירש"י במדבר ל"ד ג' וכדמוכחי קראי, ובלק מבני מואב הי' שהרי אמרו בסנהדרין שם בע"ב שרות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה ובקשו לפוסלה משום שהיא מואבית כמ"ש ביבמות ע"ו ב' א"כ בלק הי' מזרע מואב שהרי באומות הלך אחר הזכר, ואע"פ שהי' נשיא סיחון מואב ומדין סמוכין היו כמ"ש בגיטין ל"ח א' עמון ומואב טיהרו בסיחון, ולקחוהו להם לנסיך.

ה, ו, ז. ואשר שכר עליך את בלעם וגו' ולא אבה ה' וגו' כי אהבך וגו' לא תדרוש שלומם וגו'. לכאור' פסוק ולא אבה וגו' אין לו מקום כאן ועי' בס' אהל יעקב מש"כ בזה, וי"ל דהנה בסנהדרין ק"ה ב' אמרו כולן חזרו לקללה חוץ מאחת וצריך ביאור איך חזרו לקללה, והענין י"ל ע"פ משל לא' שהי' לו שונא ומצא בנו הקטן ונתן לו חתיכה סוכר ובראשו א' הכניס סם המות ובא אביו ומצא להתניוק אוחז הסוכר בידו והבין מה שעשה לו ומיהר והפך את הצד המתוק לתוך פיו הנה כ"ז שלא סילקו מידו עדיין לא נסתלקה הסכנה דנהי דכ"ז שאביו עומד ושומר עליו אין סכנה אבל מיד שאביו יצא עלול הנער להפכו ולהכניס הסם המות לפיו, וכן הי' גם כאן שהקב"ה לא סילק את הקללה רק הפכה לצד השני לברכה לכן כשחטאו וסילקו

עליהן ע"ש, וצ"ב למה החמירה תורה באלו שנים יותר מכל האיסורין שבתורה. וי"ל דכל האיסורין התורה אין רוצה האכילה ולכן שלא כדרך אכילתן אין זה אכילה אבל כה"כ התורה אין רוצה הזריעה והחמירה תורה גם לאסור האכילה כדי שלא יבואו לזרוע (עי' רמב"ם פ"ה מכלאים ה"ד) וכן משמע לשון הפסוק לא תזרע וגו' פן תקדש וגו', וכן בב"ח התורה אין רוצה הבישול רק שהחמירה שאם בישל גם באכילה אסור ולכן כתיב האכילה בלשון בישול וראי' שלא אסרה תורה לאכול אלא כשנתבשל ולא בשאר בליעות ולכן באלו שנים גם שלא כדרך אכילתן אסור שאין כאן עיקר האיסור האכילה אלא שזה גדר שלא יבואו לבשל ולזרוע ומה לי שלא כדרך אכילתן, וי"ל שזה כונת הגמ' ג"כ (פסחים כ"ד ב') שלא נאמר בה אכילה שזה ראי' שאין האכילה אסורה מצד עצמה.

התוס' בשבת פ"ה א' ד"ה לא תסיג כתבו דהזרע כלאים אין לוקה אלא א'. ויל"ע למה לא ילקה נמי משום דכתיב פן תקדש המלאה וכ"מ שנאמר פן אינו אלא ל"ת (עירובין צ"ו א'), ואין לומר דמיירי בכלאי זרעים דבגמרא חולין פ"ב ב' שהביאו התוס' מוכח דאיירי בכלאי הכרם וצ"ע. שו"ר דלאו זה קאי אנהנה מכה"כ וכ"כ רש"י בפסחים כ"ד ב' ד"ה שפיר.

פכ"ג. ג. לא יבא ממזר וגו' גם דור עשירי וגו'. וגבי עמוני ומואבי (בפסוק ד') כתיב גם דור עשירי וגו' עד עולם ויליף בגמרא יבמות ע"ח ב' ג"ש עשירי עשירי דגם גבי ממזר אסור עד עולם. ויל"ע למה גבי ממזר דהוא קמא לא כתיב עד עולם. ויש לפרש ע"פ גמרא קדושין ע"ה א' גר עד י' דורות מותר בממזרת מכאן ואילך אסור דמכאן ואילך נשתכח שהוא גר ומחזי כישראל כדמפרש"י שם (בד"ה גר ישן), ומבואר מזה דאחר י' דורות נשתכח היחוס ואמר' ביבמות שם ממזר ידיע חיי דלא ידיע לא חיי ולכך לא כתיב בממזר רק עד דור עשירי דיותר מכאן ע"פ הרגיל לא משכחת לה שיח' [ואם יקרה לפעמים שיהי' נודע ויח' ע"ז למדו ג"ש], ועפ"ז יש לפרש גמרא

כתבה גר ויתום משום דהרבה פעמים הגר עצמו כיתום.

ועוד י"ל דלכן לא כתיב גר ויתום, שבא לרמז שאם גר דין עם יתום אסור להטות דין של א' מהן ואם מטה דין א' מהן עובר בלאו [וזהו גר יתום שהמשפט הוא של גר ושל יתום], אע"ג דב' גרים שדנים זה עם זה או ב' יתומים אין עובר בלאו זה אם מטה דינו של א' מהן כדמוכח בירו' ר"פ שני שעירי אבל בא' גר וא' יתום עובר.

יז, יח, כא, כב. ולא תחבול בגד אלמנה וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ה' אלקיך משם ע"כ אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה וגו' לא תעולל אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהי וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ע"כ אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה. יל"ע למה גבי עוללות לא כתיב ויפדך ה' אלקיך משם כמו גבי בגד אלמנה. ונראה דהוא ענין אחר לגמרי דגבי עוללות כונת התורה לומר שירחמו על העני כי אתה בעצמך היית גר והרגשת נפש הגר ע"ד כי אתם ידעתם את נפש הגר וגו' ול"ש כאן לומר ויפדך משם כי אין זה שייך להענין, אבל גבי לא תחבול בגד אלמנה ענין אחר הוא שרוצה לומר אע"ג שע"ז אתה יכול להפסיד החוב [כי מסתמא המשכון הוא שלא יפסיד החוב] וזה אינך חייב ולזה אמר וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ה' וגו' אע"ג שלא הגיע לך כמ"ש הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ומ"מ נתן לך ולכן גם אתה חייב לקיים אע"ג שיכול להיות שתפסיד ע"ז. וכזה יש לבאר ג"כ למה גבי עוללות כתיב בארץ מצרים וגבי חבלה כתיב במצרים, כי לגבי עוללות אין נ"מ היכן הי' עבד העיקר שהרגיש טעם עבדות ולזה קאמר אז כשהיית בארץ מצרים היית עבד אבל גבי חבלה בא לומר שהיית עבד להמצרים שאין שום עבד יכול לצאת משם (כמ"ש במכילתא בשלח) ובכ"ז פדך ה' משם אף שלא הגיע לך ולכן גם תוותר להאלמנה.

כא, כב. כי תבצור כרמך לא תעולל וגו'

הקב"ה השגחתו מהם נהפך בחזרה לקללה וזהו מש"כ כאן לא יבא עמוני וגו' ע"ד אשר שכר את בלעם וכ"ת הרי למעשה לא הזיק כלום לכן קאמר ולא אבה וגו' ויהפוך ה' וגו' כי אהבך וגו' היינו שהפך וזהו רק כ"ז שאהבך אבל מיד שתחטא עלול להתהפך שוב לקללה כמו שהי' באמת וא"כ הזיק לך הרבה ולכן לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם.

יט. לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו' כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם. כתב הרמב"ם בפ"ג מאי"מ ה"ז המקריב אתנן ומחיר כאחת ע"ג המזבח לוקה א' על שניהן משום שנאמרו בלאו א', ולפ"ז נראה דחצי זית מאתנן וחצי ממחיר מצטרפין ללקות עליהן דקי"ל כל שאין חולק מצטרף, וי"ל שזה רמז בפסוק כי תועבת ה' גם שניהם היינו אפי' כזית משניהן כא' ג"כ תועבת ה' ולוקה.

כ. לא תשיך וגו'. מה שסמך פ' רבית לפ' אתנן ומחיר י"ל דרמזו כאן דהמלוה ברבית אין בא לבית ה' כמו אתנן ומחיר דהיינו שאין קם לתח"מ.

פכ"ד. א. וכתב לה ספר כריתות. כתבו בשם הגר"א ז"ל דלכך נקרא גט משום שאותיות ג"ט לא מצינו סמוכים זה לזה בכל הפסוקים ולכך הוא סימן להרחקה. וצ"ע דגם אותיות ג"ק ז"ט ז"ץ ז"ס ס"ץ לא מצאתי סמוכים בפסוקים [אבל השאר נמצאים או ישר או הפוך]. וי"ל דגט הוא הראשון שאינו סמוך, גם לפי מה שהעתיק דברי הגר"א בס' דברי אליהו מס' גיטין א"ש ע"ש.

יז. לא תטה משפט גר יתום. כתב הרמב"ם בספ"ו מדעות א' יתום מאב וא' יתום מאם ועד אימתי נקראו יתומים לענין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך עליו ולא להטפל בהן אלא יהי' עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים, ולפ"ז נראה דגם יתום בחיי האב כגון שאביו ואמו נתגרשו והוא נשאר עם א' מהן וחסר לו השני דינו כיתום, וכן גר שנתגייר ועודו צריך להוריו אבל אינם אתו דינו כיתום דכקטן שנוולד דמי, וי"ל דלכן כתבה תורה גר יתום ולא

רק באופנים מסוימים כנ"ל ואז והפילו השופט. ג, ד. לא יוסיף פן יוסיף להכותו וגו' לא תחסום שור בדישו. הסמיכות כבר דרשו חז"ל, ולפי פשוטו י"ל דכמו שהזהירה תורה גם במחויב מלקות שלא להכותו יותר מהחויב כך בבהמה אף שהותר לך לשעבד בה לחרוש ולדוש בה אבל לגרום לה צער יותר מההכרח אסור ולכן לא תחסום שור בדישו ולכן נסמכו שזה ענין אחד.

יט. תמחה את זכר עמלק. ובגמ' ב"ב כ"א ב' אמרו דיואב טעה בזה וסבר דדוקא הזכרים וצריך טעם למה כתבה תורה בלשון כזה דאפשר למיטעי דקאי רק אזכרים. וי"ל משום דזכר עמלק קאי אהמן כמ"ש במכילתא סוף בשלח את זכר זה המן ולפי שהמן לא נתלה רק הוא ובניו הזכרים ולא הנקבות [שהם היו מאומות אחרות ולא מעמלק כמ"ש בתרגום שני שזרש היתה בת תתני פחת עבר הנהר הנזכר בעזרא והם לא היו צריכין ליהרג כמ"ש בשמואל] לכן רמז בלשון זכר. הפטרת תצא עיין בישעיה פנ"ד.

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה. רמז למ"ש בפתיחתא דאסת"ר למלך שנכנס לכרם ונזדווגו לו ג' שונאים הראשון התחיל מקטף בעוללות כו' כך פרעה הרשע התחיל מקטף בעוללות הה"ד כו' כל הבן הילוד וגו' ולכן צוה לא תעולל.

פכ"ה. א, ב. כי יהי ריב בין אנשים וגו' והרשיעו את הרשע והי' אם בן הכות הרשע. צ"ע באיזה ריב יש מלקות לרשע. והנה רש"י כתב יכול כל המתחייבין לוקין ת"ל וכו' מי הוא הלוקה למוד מן הענין לא תחסום שור בדישו, משמע שבזה רבו שהשכיר לו פרה והוא חסמה ולא אכלה, ובגמ' ב"מ צ"א א' קאמר לוקה ומשלם ופריך והא אין לוקין ומשלמין ומסיק משעת משיכה נתחייב במזונותי ומילקא לא לקי עד חסימה וכו' בשטמ"ק ולפ"ז אם שכר בהמה חסומה אין לוקה ומשלם, ובכתובות (דף ל"ב) מחלוקת כל היכא דאיכא ממון ומלקות אם לוקה או משלם ואם לא התרו בו משלם ואין לוקה כמ"ש רמב"ם רפ"ג מגנבה, לכן קאמר כאן אם בן הכות הרשע דהיינו אם נתחייב מלקות שזה

כי תבא

האדמה וגו'. מכאן ראי' שברך על פה"ע בפה"א יצא שהרי בכורים נוהג בכל ז' המינין.

ד. ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח. בסוטה י"ד ב' ילפי' מקרא שא"צ ליגע המנחה עצמה במזבח אלא הכלי ויל"ע למה לא ילפי' זה מבכורים דכתיב בהדיא ולקח הכהן הטנא מידך והניחו אלמא דרק הכלי נוגע דגם בכורים טעונים הגשה כמ"ש ביר' בכורים פ"ג ה"ד וכ"כ התוס' בב"ב פ"א ב' ובמנחות פ' ב' דבכורים טעונים הגשה והא דתנן במנחות ס"א ב' דבכורים אין טעונים הגשה היינו בכהן רק הבעלים מגיש. וי"ל דא"א ללמוד מבכורים דבכורים גם הכלי עצמו הוא ממתנ"כ דהסלים והבכורים ניתנין לכהנים ואע"ג דבעשירים

פכ"ו. ב. ולקחת מראשית כל פרי האדמה. פשטי' דקרא משמע שמצוה להביא מכל ז' המינים וכ"ה ביר' ביכורים פ"ג ה"ה שנותן בסל כל ז' המינים זה ע"ג זה וה"מ שיש לו כל ז' המינים אבל אם אין לו אלא א' מהן אין מביא אלא ממה שיש לו, וע"ז נאמר אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך, ומ"מ אם צמח אח"כ ממין אחר מביא עוד הפעם אבל אין קורא אלא פעם ראשונה ולכן כתיב הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ולא כתיב כל פרי שאינו מעכב. אבל אם יש לו ולא הביא אלא ממין א' צ"ע אם יכול לקרות.

ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'. וכן לקמן (פסוק י') הנה הבאתי את ראשית פרי